

ВІДГУК

офіційного опонента

**Крусян Анжеліки Романівни, доктора юридичних наук, професора,
завідувачки кафедри конституційного, адміністративного та
міжнародного права Київського інституту інтелектуальної власності та
права Національного університету «Одеська юридична академія»
на дисертацію Боровицького Олександра Андрійовича
«Конституційно-правові засади діяльності Вищої ради правосуддя»,
подану на здобуття наукового ступеня доктора філософії з галузі
знань 08 «Право» за спеціальністю 081 «Право»**

Вивчення тексту поданої на захист дисертації і наукових праць здобувача, опублікованих за темою дисертації, дає підстави зробити такі висновки.

Актуальність теми дисертаційного дослідження та її зв'язок з планами відповідних галузей наук. Сфера правосуддя є одним із якісних показників сталого розвитку України як суверенної та незалежної, демократичної, соціальної, правової держави. При цьому, саме процеси становлення незалежного, справедливого, неупередженого суду, забезпечення гарантованого доступу до суду, створення сприятливих умов для реалізації права на судовий захист, що спрямовано на реалізацію принципу верховенства права, стали, на жаль, досить тривалими та напруженими.

Верховенство права – це передусім обмежувач публічної влади, тобто влада в суспільстві, в якому визнається і функціонує принцип верховенства права, обмежена правом як втіленням істини і справедливості.

Стратегія реформування судоустрою, судочинства та суміжних правових інститутів на 2015-2020 роки визначає пріоритети реформування системи судоустрою, судочинства та суміжних правових інститутів задля практичної реалізації принципу верховенства права та забезпечення функціонування судової влади, що відповідає суспільним очікуванням щодо незалежного та

справедливого суду, а також європейським цінностям та стандартам захисту прав людини.

Перетворення торкнулись і такого інституту судової влади, як суддівське врядування, органом якого є Вища рада правосуддя, що прийшла на зміну Вищій раді юстиції.

Вища рада правосуддя є особливим органом, що утворюється відповідно до притаманної лише йому процедури, має власний конституційно-правовий статус та здійснює властиві тільки йому завдання та функції і на який покладається відповідальність за високий професіоналізм, чесність і неупередженість суддів при здійсненні правосуддя.

При цьому аналіз наукової літератури свідчить, що в контексті забезпечення незалежності судів та суддів здебільшого предметом дослідження виступали не органи суддівського врядування, а органи суддівського самоврядування, комплексного ж дослідження конституційно-правових засад діяльності Вищої ради правосуддя взагалі не проводилося.

У цьому контексті тема дисертаційного дослідження О.А. Боровицького є вдалим вибором, має беззаперечну актуальність і суттєве значення як у теоретичному аспекті – для розвитку вітчизняної науки конституційного права, так і з практичної точки зору – для розробки пропозицій з удосконалення конституційно-правового регулювання діяльності Вищої ради правосуддя, забезпечення принципів верховенства права і принципу незалежності суду і суддів.

Зазначене надає змогу стверджувати, що актуальність тематики дисертаційного дослідження Боровицького Олександра Андрійовича на тему «Конституційно-правові засади діяльності Вищої ради правосуддя» зумовлена нагальними потребами як сучасної конституційно-правової науки, так і судово-правової практики.

Структурно дисертація складається із вступу, двох розділів, що включають шість підрозділів, які нерозривно пов'язані між собою, висновків,

списку використаних джерел та додатків. Структура відповідає меті і завданням дослідження.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Тема дисертації узгоджується з планом науково-дослідної діяльності юридичного факультету Донецького національного університету імені Василя Стуса в рамках теми «Правове забезпечення соціально-економічного розвитку: стан та перспективи» (державна реєстрація №0118U003140) та планами роботи Сьомого апеляційного адміністративного суду на I та II півріччя 2020 року (п.п. 1.6, 2.4, 5.3, 6.1).

Ступінь обґрунтованості та достовірності наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації. Вивчення тексту дисертації О.А. Боровицького дає підстави визначити, що теоретико-методологічні та науково-практичні аспекти досліджуваної проблематики розкриті в контексті забезпечення двох фундаментальних принципів – принципу верховенства права та принципу незалежності суду та суддів.

Варто відзначити структурованість роботи, логічність викладу наукового матеріалу, що дозволило розробити цілісну концепцію теоретичних і конституційно-правових засад діяльності Вищої ради правосуддя, раціонально поєднати розробку як доктринальних, так і прикладних аспектів зазначеної проблематики, сформулювати низку наукових положень, висновків і практичних рекомендацій.

Цьому сприяло чітке визначення мети, об'єкта і предмета дослідження, які сформульовані методологічно коректно і науково виважено. Завдання дослідження є цілком виправданими і досить повно охоплюють заявлену тематику.

Методологічна база дисертації є цілком сучасною, ефективною й адекватною поставленим цілям і задачам дослідження. Методологічну основу дослідження становить система взаємопов'язаних концептуальних принципів (історизму, пізнаваності, істинності та об'єктивності наукового пізнання,

єдності теорії і практики, детермінізму), методологічних підходів (напрямів) та методів (загально- та приватно-наукових), що дозволили всебічно та комплексно дослідити конституційно-правові засади діяльності ВРП.

Треба наголосити на широкій емпірично-правовій базі дисертаційного дослідження, автором проаналізовані рішення Конституційного Суду України, Європейського суду з прав людини, узагальнена практика Касаційного адміністративного суду у складі Верховного Суду, Великої Палати Верховного Суду, публічні звернення та консультативні висновки Вищої ради правосуддя, узагальнені статистичні дані про результати діяльності ВРП у зв'язку з її участю у формуванні суддівського корпусу, щодо притягнення суддів до дисциплінарної відповідальності, забезпечення незалежності суддів та авторитету суду. Наукові положення та висновки дисертант обґрунтовує, використовуючи значну джерельну базу (385 найменувань).

Ступінь обґрунтованості та достовірності результатів дослідження О.А. Боровицького визначається й логічною та завершеною структурою дисертаційної роботи.

Обрана структура дозволила провести у першому розділі роботи дослідження становлення і розвитку законодавства про суддівське врядування, генезису конституційно-правових засад діяльності Вищої ради правосуддя, конституційно-правової природи Вищої ради правосуддя, доктринальних підходів до визначення поняття «суддівське врядування» та його співвідношення з «суддівським самоврядуванням», змісту конституційно-правових засад, аксіологічних принципів організації діяльності Вищої ради правосуддя.

Важливим для визначення конституційно-правових засад діяльності Вищої ради правосуддя є виділення й аналіз у другому розділі роботи особливостей здійснення повноважень Вищої ради правосуддя щодо формування судового корпусу; виявлення проблемних аспектів реалізації повноважень Вищої ради правосуддя у питаннях притягнення суддів до

дисциплінарної відповідальності; дослідження форм діяльності Вищої ради правосуддя щодо забезпечення незалежності суддів та авторитету правосуддя.

Всі розділи дисертації та роботу загалом завершують логічні, взаємопов'язані, обґрунтовані й аргументовані висновки.

Наукова новизна одержаних результатів. Дисертація є кваліфікаційною науковою роботою, у якій обґрунтовано ряд концептуальних положень і понять, практичних рекомендацій. У роботі здійснено комплексну наукову розробку питань конституційно-правових засад діяльності Вищої ради правосуддя з урахуванням зарубіжного досвіду та міжнародних і європейських стандартів незалежності суддів і через призму принципів верховенства права та незалежності суду та суддів. Проведений аналіз дисертаційного дослідження О.А. Боровицького показує, що до найбільш значущих, тих, що мають елементи наукової новизни, належать такі її положення.

На підставі аналізу доктринальних підходів до визначення поняття «суддівське врядування» та його співвідношення з «суддівським самоврядуванням» О.А. Боровицьким запропоновано авторське розуміння «суддівського врядування» як форми самоорганізації суддів з метою формування суддівського корпусу, який повинен відповідати високим вимогам професійної підготовки, етики та доброчесності, та управління цим корпусом зсередини, створення та забезпечення для нього таких умов функціонування, за яких діяльність суду буде прозорою, правосуддя – справедливим, неупередженим, та для забезпечення його незалежності ззовні; знайшли подальшого розвитку наукові погляди щодо характеристики конституційно-правової природи Вищої ради правосуддя як органу державної влади та суддівського врядування, зокрема, виділені ознаки, що характеризують конституційно-правову природу Вищої ради правосуддя як органу державної влади; досліджені питання віднесення тих чи інших повноважень до дискреційних та виділені передумови, що обумовлюють дискреційний характер повноважень Вищої ради правосуддя при формуванні

суддівського корпусу, притягненні суддів до дисциплінарної відповідальності, вжитті заходів щодо забезпечення незалежності суддів та авторитету правосуддя.

Інтерес представляють висновки автора щодо функцій і ролі заходів, що вживає Вища рада правосуддя щодо забезпечення незалежності суддів та авторитету правосуддя загального та індивідуального характеру (с.166-189), щодо виконання Вищою радою правосуддя функції контролю при наданні згоди на затримання судді, утримання його під вартою чи арештом, а її рішення мають підлягати прямому застосуванню, без подальшого рішення слідчого судді (с.190).

Крім того, практичну значущість дослідження посилюють конкретні сформульовані автором пропозиції з удосконалення законодавства щодо участі Вищої ради правосуддя у формуванні суддівського корпусу (доповнення частини другої статті 57 Закону України «Про Вищу раду правосуддя») та унормування взаємодії між Верховною Радою України та Вищою радою правосуддя щодо розгляду обов'язкових консультативних висновків стосовно проектів законів про судоустрій і статус суддів, зокрема, внесення змін до статей 103, 111 Регламенту Верховної Ради України.

Доцільно підтримати також пропозицію автора передбачити у частині другій статті 57 Закону України «Про Вищу раду правосуддя» можливість оскарження та скасування рішення Вищої ради правосуддя про звільнення судді з підстав, визначених пунктами 3 та 6 частини шостої статті 126 Конституції України, в т.ч. з інших підстав відповідно до законодавства (с.191).

Наукова новизна результатів дисертаційного дослідження О.А. Боровицького викладена у чотирнадцяти пунктах, які достатньо виважено згруповані у категорії «вперше» (2 пункти), «удосконалено» (7 пунктів), «набули подальшого розвитку» (5 пунктів). Положення наукової

новизни відповідають визначеним завданням дослідження і кореспондуються із загальними висновками дисертації.

Основні результати дослідження О.А. Боровицького знайшли відображення у 10 наукових публікаціях автора, у тому числі у 5 наукових статтях, 3 з яких – у наукових виданнях, що входять до переліку наукових фахових видань України, 1 – у науковому фаховому виданні країн ЄС, 1 – в інших виданнях, та у 5 матеріалах науково-практичних конференцій.

Анотація відображає основні положення дисертаційного дослідження, її зміст в частині викладу загальної характеристики і основного змісту роботи в цілому відповідає тексту дисертації.

Наукове і практичне значення одержаних результатів ґрунтується на тому, що у дисертації здійснено теоретичне узагальнення і нове розв'язання наукової проблеми, пов'язаної із визначенням конституційно-правових засад діяльності Вищої ради правосуддя.

Положення дисертації можуть бути використані при підготовці підручників та навчальних посібників для здобувачів вищої освіти юридичних закладів, науково-практичних коментарів до нормативно-правових актів України.

Результати дисертаційної роботи використовуються в навчальному процесі при викладанні дисципліни «Конституційне право України» у Донецькому національному університеті імені Василя Стуса Міністерства освіти і науки України (довідка № 46/01.1.1.3-45 від 16.06.2020 року).

Наведені в дисертаційній роботі узагальнення практики Європейського суду з прав людини та Конституційного Суду України використовуються при здійсненні судочинства, підготовці та наданні методичної допомоги суддям судів I інстанції Сьомого апеляційного адміністративного округу, організації та проведенні навчань, семінарів для працівників апаратів судів та при розробці пропозицій до проектів законодавчих та інших нормативно-правових актів, спрямованих на вдосконалення питань адміністративної юстиції,

правосуддя, судоустрою, статусу суддів та їхнього соціального захисту (довідка № 01-19/1/14909/2020 від 05.05.2020).

Апробація результатів дослідження. Сформульовані в дисертації теоретичні висновки розглядалися й обговорювалися на засіданнях кафедри конституційного, міжнародного і кримінального права. Основні положення дослідження, висновки та пропозиції викладено на міжнародних, всеукраїнських наукових і науково-практичних конференціях, як-от: Всеукраїнська науково-практична конференція, присвячена 35-річчю юридичного факультету ДонНУ імені Василя Стуса «Юридична наука і освіта у сучасних умовах: стан і перспективи розвитку» (м. Вінниця, 18 травня 2018 року), Всеукраїнська науково-практична конференція «Правове забезпечення інтеграції України в європейський політичний, економічний, безпековий, інтелектуальний простір» (м. Хмельницький, 23 квітня 2019 року), Міжнародна науково-практична конференція «Юридична наука нового часу: традиції та вектори розвитку» (м. Одеса, 13 березня 2020 року); VIII Міжнародна науково-практична конференція «Розвиток сучасної освіти і науки: результати, проблеми, перспективи. Діалог у розвитку науки та освіти» (Конін – Ужгород – Київ – Херсон, 30 квітня 2020 року), Всеукраїнська науково-практична інтернет-конференція «Весняні 15 юридичні читання - 2020. Сучасні проблеми законодавства, практики його застосування та юридичної науки» (м. Вінниця, 30 квітня 2020 року).

Публікації. Основні наукові результати дисертації опубліковано у 5 наукових статтях: 3 – розміщено у наукових фахових виданнях, що входять до затвердженого переліку, 1 – у зарубіжному фаховому виданні, 1 – в інших вітчизняних виданнях – і 5 доповідях на науково-практичних конференціях.

Відсутність порушення академічної доброчесності. Аналіз змісту дисертаційного дослідження вказує на дотримання автором вимог академічної доброчесності.

У дисертаційній роботі є коректні посилання на джерела інформації у разі використання ідей, розробок, тверджень, відомостей; дотримано вимоги законодавства про авторське право і суміжні права; надано достовірну інформацію про методики і результати досліджень, джерела використаної інформації.

Оцінка мови та стилю дисертації. Дисертація виконана з дотриманням вимог сучасного українського ділового та наукового мовлення. Наукові положення, концепції та пропозиції викладені юридично грамотно, чітко і послідовно.

Окремі побажання та зауваження до змісту дисертації. Разом з тим, як і будь-яка інша самостійна, оригінальна дослідницька робота, присвячена актуальній з доктринальної та практичної точок зору проблематиці, дисертація О.А. Боровицького викликає певні зауваження, що потребують додаткової аргументації, а також необхідність звернути увагу на деякі недоліки, дискусійні положення, які можуть бути враховані у подальших наукових дослідженнях автора.

1. Підтримуючи висновок автора, що «Вища рада правосуддя за своєю конституційно-правовою природою відноситься до судової гілки влади» (с.53), водночас представляється важливим більш докладне виокремлення та розмежування характеристики Вищої ради правосуддя як конституційного органу державної влади та характеристики Вищої ради правосуддя як органу суддівського врядування у контексті авторського розуміння «суддівського врядування» (див.: с. 9 дисертації).

2. На стор. 41 дисертаційної роботи автор зауважує, що «у переважній більшості зазначені органи (*ідеться про органи державної влади, аналогічні Вищій раді правосуддя, що діють в зарубіжних країнах – А.К.*) мають конституційний статус, і тенденція їхнього конституціоналізму (*виокремлено – А.К.*) поступово стає глобальною». Звідси виникає питання, що саме автор розуміє під «конституціоналізмом» органів державної влади. Думається, що в

даному випадку більш обґрунтованим був би аналіз тенденції конституціоналізації в аналізованій сфері.

3. У якості самостійного принципу організації діяльності Вищої ради правосуддя автор називає принцип законності, відмічаючи, що цей принцип «відображено у статті 2 Закону 1798-VIII, де визначені нормативно-правові засади діяльності вказаного органу» (с. 84 дисертації). Думається, що такий висновок потребує додаткової аргументації. По-перше, стаття 2 Закону України «Про Вищу раду правосуддя» визначає саме нормативно-правові засади діяльності Вищої ради правосуддя, а не «відображає» принцип законності, сутність якого, як вірно зазначає сам дисертант, «полягає у здійсненні всіх функцій державними органами і посадовими особами у суворій відповідності до Конституції, законів та підзаконних актів, згідно зі встановленою у законодавстві компетенцією» (с. 84 дисертації), тобто ця стаття опосередковано пов'язана з визначенням змісту «законності». По-друге, відповідно до сучасної доктрини, принцип законності є одним із «обов'язкових елементів» поняття «верховенство права» (див., наприклад: Доповідь «Верховенство права», схвалена Венеційською Комісією на 86-му пленарному засіданні, Венеція, 25–26 березня 2011 р.), водночас, автор визначає принцип верховенства права як самостійний принцип організації діяльності Вищої ради правосуддя (с. 84 дисертації). Звідси виникають питання, з яких підстав автор виокремлює як самостійний принцип організації діяльності Вищої ради правосуддя – принцип законності; а також як автор співвідносить принципи верховенства права та законності у контексті їх визначення як принципів організації діяльності Вищої ради правосуддя? Тим більш, що відповідно до Регламенту Вищої ради правосуддя, законність не міститься у переліку «основних засад діяльності Ради та її органів» (див. п.1.1. глави 1).

4. Слід звернути увагу, що дисертаційна робота є дещо перенавантаженою відтворенням текстів Закону України «Про Вищу раду

правосуддя» та Регламенту Вищої ради правосуддя і тому в певних випадках носить описовий характер (наприклад, при характеристиці порядку формування, організації діяльності Вищої ради правосуддя, статусу її членів, структури, порядку ухвалення рішень тощо на стор. 95-106).

5. Потребує додаткової аргументації висновок автора, що «... діяльність органів суддівського самоврядування базується на корпоративних нормах цих органів» (с. 72, 108 дисертації). Думається, що важливим є більш докладна характеристика, про які саме корпоративні норми йдеться. Крім того, представляється некоректним «імперативне» визначення, що діяльність органів суддівського самоврядування «базується на корпоративних нормах цих органів». Адже органи суддівського самоврядування (збори суддів, з'їзд суддів України, Рада суддів України) мають повноваження, які чітко визначені Законом України «Про судоустрій і статус суддів» від 2 червня 2016 р. (див. : ч. 5 ст. 128, ч. 2 ст. 129, ч. 8 ст. 133 Закону), тому, думається, що суддівське самоврядування – це право суддів вирішувати питання щодо організації та функціонування органів судової влади самостійно, але також в межах і порядку, передбачених Конституцією і законами України.

6. Слушним є висновок автора, що «важливою умовою і, водночас, запорукою ефективного реформування судової влади в Україні, відновлення довіри до неї має стати оптимальна комунікація судової влади й громадянського суспільства» (с. 177 дисертації). Втім, важливою є авторська характеристика сутності (зокрема, меж «оптимальності» та ін.), змісту, принципів, форм та механізму цієї комунікації.

7. Потребує більш докладної характеристики та додаткового пояснення пропозиція дисертанта щодо розробки і впровадження «методології збору і аналізу на регулярній основі інформації, яка є необхідною для формування ефективної комунікації із різними цільовими групами та підвищення рівня довіри до суду» (с. 192 дисертації).

Втім, висловлені зауваження не впливають на загальний позитивний висновок щодо дисертаційного дослідження та носять здебільшого дискусійний та рекомендаційний характер.

Висновок. Дисертація Боровицького Олександра Андрійовича на тему «Конституційно-правові засади діяльності Вищої ради правосуддя» відповідає спеціальності 081 «Право» та вимогам Порядку підготовки здобувачів вищої освіти ступеня доктора філософії та доктора наук у вищих навчальних закладах (наукових установах), затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 23 березня 2016 року №261 (зі змінами і доповненнями від 03 квітня 2019 року №283), пункту 10 Порядку проведення експерименту з присудження ступеня доктора філософії, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 06 березня 2019 р. №167, а її автор – Боровицький Олександр Андрійович заслуговує на присудження йому ступеня доктора філософії зі спеціальності 081 «Право».

Офіційний опонент:

**Завідувач кафедри конституційного,
адміністративного та міжнародного права
Київського інституту інтелектуальної власності
та права Національного університету
«Одеська юридична академія»
доктор юридичних наук, професор**

А.Р. Крусян

